

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خاوران

مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله علیها)

شهرستان شاهین دژ

عنوان:

بررسی تأثیر محبت در تربیت کودک از نگاه آیات و روایات

ارسال به دهمین جشنواره علامه حلی

استاد راهنما:

خانم الهوردی زاده

پژوهشگر:

شیوا عباسیان

شماره تماس: ۰۹۱۴۹۷۶۹۰۹۷

دی ماه ۱۳۹۶

چکیده

روش محبت کارسازترین روش در اصلاح آدمی و متصف کردن متربی به صفات نیکوی انسانی است. هدف از انجام این تحقیق بررسی تأثیر محبت در تربیت در متون دینی و آگاهی والدین از روشهای تربیت با روش نقلی می‌باشد.

سوال اصلی این است که محبت کردن به کودک در تربیت چه تأثیری از نگاه آیات و روایات دارد؟

از یافته‌های تحقیق می‌توان به بهره‌مندی از سیره اهل بیت علیهم السلام در تربیت کودک، روشهای ابراز محبت به کودک در تربیت و آثار فردی و اجتماعی محبت در تربیت کودک است.

البته باید توجه داشت که روش‌های تربیت باید تابع اصول تربیت باشد؛ لذا روش محبت زمانی مفید و کار ساز خواهد بود که از اعتدال خارج نگردد و به افراط و تفریط کشیده نشود.
کلید واژه: محبت، تربیت، تأثیر محبت، روش تربیت، کودک، محبت به کودک.

مقدمه

انسان به فطرت خود نیازمند محبت است و با هیچ چیز چون محبت نمی‌توان آدمی را متحول ساخت و او را به سوی کمال سیر داد. محبت سرمنشا تربیت نفس‌ها و نرم شدن دل‌های سخت است، زیرا با هیچ چیز دیگر مانند محبت نمی‌توان در دل آدمیان راه برد و دل ایشان را به دست آورد و آنان را از سرکشی و نادرستی و پلیدی بازداشت و به بندگی و راستی و درستی واداشت. بنابراین روش محبت کارسازترین روش در اصلاح آدمی و متصف کردن متربی به صفات نیکوی انسانی است و با بررسی این تحقیق می‌خواهیم تأثیر محبت در تربیت به خصوص تربیت کودکان همچنین شیوه‌های محبت کردن و آسیب‌های محبت کردن و ... را از دیدگاه آیات و روایات مورد بررسی قرار دهیم.

محبت در تعلیم و تربیت کودکان فوق‌العاده ضروری است، اگر آنان از والدین خود محبت ببینند از مقداری از ناسازگاری‌های خود دست برمی‌دارند. پس محبت کردن از نیازهای هر فردی است و والدین باید از شرایط محبت کردن اطلاع داشته باشند تا با کمبود محبت فرزندان‌شان با مشکلات خانوادگی و روانی دچار نشوند. لذا لازم است که در رابطه تأثیر محبت بر فرزندان تحقیقی نگاشته شود.

در رابطه با تربیت و تاثیرات محبت بر آن کتابهای زیادی نگاشته شده است مانند کتاب فرهنگ اخلاقی معصومین نوشته احمد رضوان فر، سیری در تربیت اسلامی، نوشته مصطفی دلشاد تهرانی، خانواده قرآنی (ویژگی ها و وظایف اعضای آن)، نوشته عیسی عیسی زاده و اصول کافی، ج ۶، نوشته محمد بن یعقوب کلینی؛ نوآوری این مقاله نسبت به این کتب این است که تاثیرات محبت را از دیدگاه آیات و روایات بررسی نموده و راهکارهایی را هم جهت محبت به کودکان ارائه داده‌ایم.

روش جمع آوری اطلاعات کتابخانه ای و تجزیه تحلیل اطلاعات هم توصیفی و تحلیلی و نقلی می باشد. بنابراین، اساس کار والدین که با فرزندان سروکار دارند، باید لطف و رحمت و ابراز محبت نسبت به آنان باشد. در غیر این صورت نمی توانند ارتباط مناسبی که بستر رشد و تکامل است با فرزندان برقرار کنند و آنها را درست تربیت کنند. حتی بالاتر این که برخورد خشک، خشن و تند موجب فروپاشی روحی و روانی و انحرافات اجتماعی خواهد شد.

مفهوم شناسی محبت و تربیت

محبت از ماده‌ی «حب» است و حب، دوست داشتن معنا می‌دهد. این واژه محبت در لغت به معنای خواستن و اراده‌ی چیزی است که آن را خیر می‌بینی و یا خیر می‌پنداری. (اصفهانی؛ ۱۴۱۶ه.ق، ص ۲۱۴)

در بیان دیگری آمده است: «محبت عبارت است از دوست داشتن و میل شدید به سوی کسی و یا چیزی؛ و در مقابل آن بغض و نفرت است.» (مصطفوی، ج ۲، ص ۱۵۲)

در اصطلاح، محبت عبارت است از میل و گرایش طبع به سوی چیزی که لذت‌آور است و اگر این میل قوت گیرد عشق نامیده می‌شود. ضد آن کراهت قرار دارد و آن عبارت است از نفرت و رمیدگی طبع از چیزی که خالی از درد و رنجی نباشد. هرگاه این کراهت شدت گیرد دشمنی نامیده می‌شود. (مجتبوی؛ ج ۳، ص ۱۵۹)

معنای لغوی تربیت: تربیت یعنی پرورش دادن، ادب و اخلاق به کسی یاد دادن (عمید؛ ۱۳۸۸، ص ۳۰۱) و پروردن کودک را تا بالغ گردد. (دهخدا؛ ج ۱۴، ۱۳۳۵)

تربیت واژه‌ی عربی و مصدر باب تفعیل است: «تربیت عبارت است از برانگیختن، شکوفا کردن و رشد دادن استعدادهای انسان، در جهت کمال به وسیله‌ی تلاش مربی [کسی که مورد تربیت است]، همراه با فراهم کردن زمینه‌ها و عوامل مؤثر لازم.» (زاهدی؛ ص ۱۴۲)

تربیت از مفاهیم و پدیده‌هایی است که در خصوص معنا و مفهوم آن توافق فلسفی و وحدت دیدگاه کم‌تر وجود دارد. از سویی، اهمیت تربیت و نقش انحصاری آن در تحقق فرهنگ و تمدن و تعالی آن‌ها، بر مریبان بزرگ پوشیده نبوده است. چنان‌که غزالی تربیت را پس از پیامبری شریف‌ترین کار آدمی خوانده است. و کانت آن را بزرگترین و دشوارترین مسأله‌ی آدمی دانسته است و افلاطون بر آن بوده است که عالی‌تر از تربیت فنی نیست. (ملکوتی فر؛ ۱۳۸۸، ص ۱۶)

براساس این تعریف، فاعل اصلی در فرایند تربیت خود مربی است یعنی او باید خود با استفاده از زمینه‌ها و شرایطی که فراهم شده، تلاش نماید تا استعدادها را نهفته در وجودش شکوفا شده، به کمال مطلوب برسد. نقش مربی تنها فراهم آوردن زمینه‌ها، شرایط و عوامل مؤثر، در امر تربیت، است.

معنای تربیت از نظر اسلام

برخی از دانشمندان، تربیت را تبدیل قوه‌ها به فضیلت دانسته‌اند؛ این عده می‌گویند: انسان در آغاز نوزادی، مجموعه‌ای از قوه‌هاست، اگر کسی بتواند این قوه را به فعلیت برساند کار چنین شخصی تربیت خواهد بود.

ناگفته نماند که کار تربیتی، یک واقعیت مداوم است؛ یعنی پس از آنکه استعداد و قوه‌ای در انسان به فعلیت تبدیل یافت تازه همان فعلیت نسبت به کمال دیگری که آدمی به آن نایل نشده است به صورت قوه خواهد بود.

پس کار تربیتی عبارت از قوه‌ها به فعلیت هاست و این کار تا آخرین لحظات زندگی انسان‌ها ادامه دارد. عده‌ای دیگر تربیت را عبارت از استخراج نیروها و استعدادهای درونی انسان می‌دانند؛ این عده معتقدند مربی واقعی کسی است که بتواند نیروهای سرشار انسانی را استخراج نماید. اینان مدعی‌اند که وجود انسان همانند معدن الماس و یاقوت است منتهی معدنی ارزشمندتر که مورد استخراج قرار گرفته باشد و الا وجود معدن بدون کشف و استخراج، ارزش و بهایی را دارا نمی‌باشد.

عده‌ای دیگر اعتقاد دارند که تربیت عبارت از شکوفایی و پرورده ساختن است. به عنوان مثال درخت میوه می‌دهد ولی میوه آن کم ارزش است، اگر باغبان کاری کند که میوه درخت پر ارزش گردد این عمل باغبان را پرورش گویند؛ زیرا او با توجه به اصول کشاورزی، پیوندی به درخت زده که در پرتو آن، ارزش میوه درخت بیشتر می‌گردد، روی این اصل اگر مربی، کودکی را شکوفا ساخته او را پرورده گرداند این عمل را تربیت گویند (رشید پور؛ ۱۳۷۴، ص ۲۰ و ۲۱)

اهمیت محبت به کودک در اسلام

محبت به کودک از دیدگاه اسلام اهمیت زیادی دارد و پیشوایان دینی سفارش‌های فراوانی به آن نموده‌اند. از آن جایی که اولین سرپرست کودک، خانواده به ویژه، پدر و مادر هستند، لازم است به این نیاز کودک توجه ویژه داشته باشند و بدانند که پاسخ‌گویی صحیح به این نیاز، پایه و اساس تربیت کودک را تشکیل می‌دهد. در واقع ارضای این نیاز در وجود کودک باعث آرامش و سلامت روانی و امنیت خاطر او می‌گردد. به دلیل نقش تأثیرگذار محبت در تربیت کودک، پیشوایان دینی توصیه‌های فراوانی به آن نموده‌اند، چنان که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله درباره‌ی محبت به کودک فرمود: «**احبوا الصبیان و ارحمهم**...؛ کودکان خود را دوست بدارید و با آن‌ها مهربان باشید...» (مجلسی؛ ۱۴۰۴ ق، ج ۱۰۲، ص ۹۱)

در بیان نورانی از امام صادق علیه السلام محبت به کودک عامل دریافت رحمت پروردگار معرفی گردیده، چنان که می‌فرماید: «**ان الله عزوجل لیرحم الرجل لشدّه حبه لولده**؛ خداوند بنده‌اش را به واسطه‌ی شدت محبتی که به فرزندش دارد، مورد رحمت قرار خواهد داد.» (نوری؛ ج ۱۵، ص ۱۱۴)

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «حضرت موسی علیه السلام عرض کرد: "پروردگارا بهترین عمل نزد تو کدام عمل است؟" خداوند متعال پاسخ داد: "**حبّ الاطفال فانی فطرتهم علی توحیدی**...؛ دوست داشتن کودکان بهترین عمل است زیرا آفرینش آن‌ها بر خدا پرستی و توحید است."» (مجلسی؛ ۱۴۰۴ ق، ج ۱۰۲، ص ۲۸۵)

با توجه به این چند روایتی که بیان گردید، می‌توان گفت که محبت به کودک از دیدگاه اسلام اهمیت زیادی دارد و در منابع دینی مورد تأکید فراوان است؛ محبت به کودک، بهترین عمل در پیشگاه خداوند بوده، دارای ثواب و اجر معنوی فراوان است.

محبت به کودکان در سیره‌ی معصومین علیهم السلام

محبت به کودک علاوه بر این که در سخنان معصومان علیهم السلام بازتاب گسترده یافته، در سیره‌ی عملی آن‌ها نیز از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. آنان همواره از روش محبت در فرایند تربیت کودکان بهره می‌گرفتند. در این قسمت به چند مورد از سیره اخلاقی معصومین علیهم السلام اشاره می‌کنیم:

پس والدین باید با سیاست خاص عدالت را در بین فرزندان خود اجرا کنند و اگر در مواردی نتوانستند با دلایل منطقی آن‌ها را راضی کنند در زمان دیگر، کاستی به وجود آمده را جبران کنند.

روش محبت در تربیت زمانی مفید و کارساز خواهد بود که از اعتدال خارج نگردد و به افراط و تفریط کشیده نشود. کمبود محبت به سوی ناتوانی و ناسالمی و ناهنجاری‌های رفتاری سوق می‌دهد. محبتی که باعث رشد و شکوفایی فرزندان می‌شود، محبتی است که معتدل و راستین و به دور از تکلف و تصنع و متناسب با سن و سال، وضع و حال فرزندان باشد. «محبت در پرورش روح و روان کودکان همانند غذا برای پرورش جسم ضروری است. همان طوری که کمبود و یا زیاده روی در غذا موجب عوارض نامطلوبی در جسم می‌گردد، کمبود یا زیاده روی در محبت، موجب اختلالاتی در روان کودکان خواهد شد» اگر در گذشته برای تربیت کودکان و نوجوانان از روش‌های نادرست تربیتی همچون برخورد تحقیرآمیز و وادار کردن آنها به کارهای سخت، ناسزاگویی و ضرب و شتم در یک کلام بها ندادن به درک و شخصیت آنها، اعمال می‌شد و عوارضی چون تندخویی و اضطراب، بدبینی، کینه توزی، خشونت، بذهکاری و ارتکاب جنایات را در پی داشت، امروزه در سایه پیشرفت علوم و پدید آمدن علم روان‌شناسی و روان‌کاوی و تحقیق در روش‌های تربیت کودکان و نوجوانان تلاش بر این است تا با ارتباطات مهرآمیز و مبتنی بر محبت شاهد این امور ناهنجار و ناپسند نباشیم. ولی والدین با افراط و دور شدن از حد اعتدال، با محبت و نوازش‌های غیر واقع‌بینانه موجبات خصلت‌های ناپسند دیگری را در فرزندان فراهم می‌کنند که حاصل روش نادرست آنان، افرادی پرتوقع، از خود راضی، ضعیف و زود رنجند که در برخورد با کمترین ناملایمات و مشکلات زندگی دچار یأس، عقده حقارت، ناراحتی‌های روانی و فشار شدید روحی گشته نهایتاً در زندگی تحصیلی و اجتماعی شکست خواهند خورد.

بنابراین والدین باید فرزندان خود را صمیمانه دوست بدارند، ولی با چشم واقع‌بین، عیب‌ها و صفت‌های ناپسند آنها را نیز ببینند و خردمندانه، آنها را اصلاح کنند. اگر ارضای غرایز و تمایلات طبیعی و ابراز علاقه و محبت امری است لازم، ولی بکارگیری درست و اعمال منطقی آن نیز مسأله‌ای است ضروری. تسلیم شدن بی‌قید و شرط در مقابل خواسته‌های نیک و بد کودکان و نوجوانان، مهرورزی به جای تنبیه و توبیخ بجا نه تنها نتیجه مطلوب تربیتی ندارد، بلکه در شخصیت آنان لطمه جبران‌ناپذیری خواهد زد. (فلاحی؛

۱۳۹۲، ص ۶۰)

کمبود محبت

کمبود محبت و یا افراط در محبت باعث مبتلا شدن فرد به انواع بیماری های روانی و آسیب های اجتماعی می شود. مثلاً کمبود محبت باعث تنفر شخص از جامعه می شود و در نتیجه حس انتقام جویی در او شکل می گیرد که این حس خود منجر به آدم کشی، دزدی و ... می شود. محبت افراطی هم باعث می شود شخص قدرت تصمیم گیری نداشته باشد و در موقعیت های حساس زندگی نتواند تصمیم درست بگیرد. مثلاً وقتی که دوستش سیگار به او تعارف می کند نمی تواند تصمیم بگیرد و دوستش به جای او تصمیم می گیرد. (فلاحی، ۱۳۹۲، ص ۶۱)

کسی که از محبت محروم مانده، ممکن است دست به دزدی و قتل و سایر جرایم بزند تا از اجتماعی که آن کودک را دوست ندارد و او را نمی پذیرد؛ انتقام بگیرد. ممکن است چنین فردی دست به خودکشی بزند تا از وحشت تنهایی و محبوب نبودن نجات یابد. خانه ی که روح فرزندان خود را از کینه توزی تغذیه می کند، کاروانی از افراد منحرف و جنایتکار را به سوی جامعه سرازیر می کند.

به نظر بسیاری از دانشمندان، خیلی از شرارت هایی که از جوانان و نوجوانان و حتی بزرگ سالان سر می زند به علت کمبود و فقدان محبت در دوران کودکی آن هاست. عقده های روانی، اضطراب ها، عصبانیت، کم رویی، ناکامی ها و بسیاری جرایم دیگر را می توان در فقدان محبت جستجو کرد. گاهی علت فرار فرزندان به ویژه نوجوانان از خانه این است که آنها خود را در خانه تنها می بینند و کسی با آنها تماس عاطفی ندارد. (یعقوبی، ج ۷، ص ۵۳)

انحراف و لغزشهای بسیاری از جوانان و نوجوانان، لجبازی ها، بدبینی ها، ناامیدی ها، گوشه گیری ها و ناسازگاری ها آنها در فقدان محبت و عدم تأمین نیازهای عاطفی آنان نهفته است. در واقع می توان گفت که با محبت به کودک می توان او را از بسیاری لغزش ها و انحرافات بازداشت و با تأمین نیازهای عاطفی او، سلامت روانی او را فراهم ساخته، از عوارض نامطلوبی که ناشی از فقدان محبت است، مصون داشت.

نتیجه:

والدین که به فرزندانش محبت بورزند آنان به سخنان آنها با توجه بیشتری گوش فرا می دهند. والدین از طریق محبت می توانند با فرزندان ارتباط عاطفی و صمیمی برقرار کنند و آنها را به کارهای مطلوب و انجام دادن عمل نیک وادار نموده و از کارهای ناشایست باز دارند و این خود گامی در راه وصول به کمال و تربیت مطلوب است. البته باید توجه نمود که این محبت کردن به حدی نرسد که در اثر محبت بیشتر آسیب به کودک برسد. پس باید محبت نه افراطی باشد نه تفریطی بلکه در حد خودش به کودک محبت شود.

فهرست منابع و مآخذ

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

- ۱- ابن بابویه، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، ج ۴، مترجم علی اکبر غفاری، چاپ اول، تهران، نشر صدوق، ۱۴۰۹.
- ۲- احمد بن ابی یعقوب بن جعفر بن واضح یعقوبی (ف ۲۸۴ ق)، تاریخ یعقوبی، دار صادر، بیروت
- ۳- ابراهیم مصطفوی و همکاران، معجم الوسیط، ج ۱.
- ۴- امینی، ابرهیم، تربیت، انتشارات بوستان کتاب، چاپ دوم، ۱۳۸۵.
- ۵- انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، ج ۷، انتشارات سخن، تهران، چاپ چهارم، ۱۳۸۶.
- ۶- بندر ریگی، محمد، فرهنگ بندر ریگی، انتشارات علمی، چاپ اول ۱۳۷۸، تهران.
- ۷- جلال الدین مجتبی، علم اخلاق اسلامی، ترجمه‌ی جامع السعادات، ج ۳.
- ۸- حر عاملی، محمد بن حسن، وسایل الشیعه، ج ۱۴، چاپ اول، قم، آل البیت، ۱۴۰۹.
- ۹- خمینی، امام روح الله، تحریر الوسیله، ج ۲، نشر اسلامی، قم، ۱۳۶۳ ش.
- ۱۰- دشتی، محمد، نهج البلاغه، چاپ یازدهم، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۸۹.
- ۱۱- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، ج ۱۴، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۳۵.
- ۱۲- دلشاد حسینی، مصطفی، سیری در تربیت اسلامی، چاپ ششم (دوم ناشر)، زمستان ۱۳۸۶، قم.

- ۱۳- رازی، فریده، فرهنگ واژه های فارسی سره، انتشارات مرکز، چاپ چهارم، ۱۳۸۰، تهران.
- ۱۴- راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، چاپ اول، ۱۴۱۶ه.ق.
- ۱۵- رشید پور، مجید، مبانی اخلاق اسلامی، انتشارات هجرت، چاپ اول، پاییز ۱۳۷۴، قم.
- ۱۶- حرانی، حسن بن علی، تحف العقول، تحف العقول، چاپ دوم، قم، اسلامی، ۱۴۰۴ق،
- ۱۷- سوسن، سیف و همکاران، روان شناسی رشد، ج ۱، انتشارات کوثر [چاپ اول ۱۳۸۸.
- ۱۸- سیاح، احمد، لغت نامه یا فرهنگ سیاح، ج ۲، انتشارات اسلام، بهار ۶۵، چاپ اول، تهران.
- ۱۹- شریعتمداری، علی، تعلیم و تربیت اسلامی، مؤسسه انتشارات امیر کبیر، چاپ دهم، ۱۳۷۴، تهران.
- ۲۰- طباطبایی، محمد حسن، سنن النبی، ترجمه حسین استادولی.
- ۲۱- طباطبایی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، جامعه مدرسین، قم، ۱۳۹۳ق.
- ۲۲- عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، انتشارات فرهنگ نما، ۱۳۸۸.
- ۲۳- غفرانی، محمد، قاموس عصری (عربی - فارسی)، مؤسسه الهدی، ۱۳۰۵، تهران.
- ۲۴- فایضی، علی، مبانی تربیت اخلاق و اسلامی، انتشارات امید مهر، چاپ اول ۱۳۸۶.
- ۲۵- فلاحی، جمیله و فاطمه افخمی، خانواده کانون محبت (روش های ابراز محبت در خانواده)، نشر نسیم کوثر، چاپ ذاکر، چاپ دوم ۱۳۹۲، قم.
- ۲۶- قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۳، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، چاپ یازدهم، ۱۳۸۶ ه ش، تهران.
- ۲۷- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه سید هاشم رسولی محلاتی، تهران، انتشارات علمیة اسلامیة، چاپ سوم، بی تا.
- ۲۸- کلینی الرازی، محمد بن یعقوب، فروع کافی، ج ۵، انتشارات دارالکتب اسلامیة، چاپ سوم، تهران، ۱۳۱۴.
- ۲۹- گلستان هاوس، پرورش اعتماد به نفس در کودکان، ترجمه بهار ملکی.
- ۳۰- مرتضی زاهدی، نظریه های تربیتی اسلام.
- ۳۱- محمد محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ترجمه رضا شیخی، ج ۱۳.
- ۳۲- مجلسی، محمد باقر؛ بحار الأنوار، مؤسسه الوفاء، بیروت، ۱۴۰۴ق، وزیری، چاپ اول.
- ۳۳- مطهری، مرتضی، جاذبه و دافعه علی علیه السلام، انتشارات حسینة ارشاد، ۱۳۴۹، تهران.
- ۳۴- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، انتشارات امیر کبیر، چاپ دهم، ۱۳۷۵، تهران.
- ۳۵- مصطفوی، حسن؛ التحقیق فی کلمات القرآن؛ ج ۲، تهران، مؤسسه طبع و نشر وزارت فرهنگ و ارشاد، چاپ دوم، ۱۳۶۶.
- ۳۶- مکارم شیرازی، ناصر؛ تفسیر نمونه؛ تهران، دارالکتب اسلامیة، چاپ سوم، ۱۳۷۴.

- ۳۷- ملکوتی فر، ولی الله، تربیت در نهج البلاغه، انتشارات امید مهر، چاپ اول، سبزوار، ۱۳۸۸.
- ۳۸- نوری طبرسی، حسین، مستدرک الوسائل، ج ۲، قم، موسسه آل بیت لاحیاء التراث، ۱۴۰۷ ق،
- ۳۹- یوسفیان، نعمت الله، تربیت دینی فرزندان، انتشارات زمزم هدایت، قم، ۱۳۸۶.
- ۴۰- مرکز تحقیقات اسلامی، نمایندگی ولی فقیه در سپاه، معارف اسلامی، ج ۱، اداره آموزش های عقیدتی سیاسی، اول، تهران، ۱۳۷۷.